

Χρήστου Δ. Βήττου
Υποστρατήγου ε.α.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΤΟΥ Δ' ΣΩΜΑΤΟΣ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΤΟ ΓΚΕΡΛΙΤΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Τα αίτια του Διχασμού πρέπει να τα αναζητήσει κανείς στην έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918), όταν η Σερβία δέχθηκε επίθεση από τις αυστριακές δυνάμεις και υποχώρησε. Το Σεπτέμβριο του 1915 η Ελλάδα κήρυξε γενική επιστράτευση και κατετάγησαν στο στρατό οι κλάσεις 1907 έως 1914.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος είχαν διαφορετικές απόψεις σχετικά με τη συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον Πόλεμο. Ο Βενιζέλος υποστήριζε τη συμμετοχή της χώρας στο πλευρό της Αντάντ, ενώ ο Κωνσταντίνος τη διατήρηση αυτής σε κατάσταση ουδετερότητας. Στις 22 Σεπτεμβρίου 1915 οι Αγγλογάλλοι με τη σιωπηρή έγκριση του Βενιζέλου και εν αγνοία του βασιλιά αποβίβασαν στρατεύματα στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης με σκοπό να τα προωθήσουν προς Βορρά, για να ενισχύσουν τους Σέρβους και να αναχαιτίσουν την επικείμενη κάθοδο των Κεντρικών Δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες άρχισαν να αποβιβάζονται διαδοχικά στη Θεσσαλονίκη, αποτελούνταν από το Γαλλικό Εκστρατευτικό Σώμα, που έφερε την επωνυμία «Στρατιά της Ανατολής» και το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα. Τα άλλα δύο κράτη της συμμαχίας, η Ρωσία και η Ιταλία, δεν έστειλαν από την αρχή στρατεύματα στο Μακεδονικό Μέτωπο.

Ο Βενιζέλος, λόγω διαφωνίας με το βασιλιά, παραιτήθηκε στις 24 Σεπτεμβρίου 1915 και ένα χρόνο αργότερα, στις 26 Σεπτεμβρίου 1916, με το στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή και το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη έφθασαν στη Θεσσαλονίκη και σχημάτισαν την «Προσωρινή Κυβέρνηση» με τη συμπαράσταση του εδρεύοντος εκεί διοικητή της Γαλλικής Στρατιάς της Ανατολής στρατηγού Σαράιγ. Αποτέλεσμα της ενέργειας αυτής ήταν η Ελλάδα να χωριστεί επί εννέα μήνες σε δύο κράτη (Αθηνών και Θεσσαλονίκης). Η Προσωρινή Κυβέρνηση είχε την αμέριστη και φανερή συμπαράσταση των αποκαλούμενων «συμμάχων», οι οποίοι στα τέλη Μαΐου 1917 φρόντισαν με πιεστικά μέτρα να απομακρύνουν από το θρόνο το βασιλιά Κωνσταντίνο και να αναλάβει τη διακυβέρνηση ολόκληρης της χώρας ο Βενιζέλος.

Σε όλες τις πιέσεις και αποκλεισμούς πρωτοστατούσε η Γαλλία και ακολουθούσαν η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία, οι οποίες δεν έδειχναν και τόσο μεγάλο ενδιαφέρον για την απομάκρυνση του βασιλιά, γιατί στη χώρα τους υπήρχαν μοναρχικά καθεστώτα, τα οποία δεν έβλεπαν με ευχαρίστηση τέτοιου είδους ενέργειες. Μπορούμε να πούμε ότι η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία ανέχονταν

σιωπηρά και συμβιβάζονταν με τις αυθαιρεσίες των Γάλλων, προκειμένου να διατηρηθεί η συμμαχική ισορροπία.

Η επικαλούμενη από την κυβέρνηση των Αθηνών ουδετερότητα στην πραγματικότητα είχε καταλυθεί, αφού η Μακεδονία από το Σεπτέμβριο του 1915 είχε καταληφθεί από τα συμμαχικά στρατεύματα. Η παρουσία των στρατευμάτων της Αντάντ επί του ελληνικού εδάφους προκάλεσε την αντίδραση των Γερμανοβουλγάρων, οι οποίοι επιτέθηκαν τον Αύγουστο του 1916 και κατέλαβαν την Ανατολική Μακεδονία και μέρος της Δυτικής (περιοχή Φλώρινας).

Στα τέλη Αυγούστου του 1916 συνέβησαν δυσάρεστα γεγονότα για την κυβέρνηση των Αθηνών που συντάραξαν την κοινή γνώμη. Η Καβάλα παραδόθηκε στους Βουλγάρους και το Δ' Σώμα Στρατού στους Γερμανούς.

Από τις 4 μέχρι 10 Αυγούστου 1916 οι Γερμανοβούλγαροι εισέβαλαν στην Ανατολική Μακεδονία. Την πρώτη μέρα της εισβολής, δηλαδή στις 4 Αυγούστου, ο πρέσβης της Γερμανίας Μπίρμπαχ παρουσιάστηκε στον πρωθυπουργό Αλ. Ζαΐμη και του ανακοίνωσε ότι για λόγους στρατιωτικούς και εξαιτίας της επίθεσης της Αντάντ στη Μακεδονία τα γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα ήταν υποχρεωμένα να εισβάλουν στο ελληνικό έδαφος, για να ενεργήσουν αντεπίθεση.

Το Δ' Σώμα Στρατού, το οποίο είχε έδρα την Καβάλα, με τη βουλγαρική εισβολή στην Ανατολική Μακεδονία βρισκόταν σε τραγική κατάσταση από άποψη επάνδρωσης μετά την αποστράτευση που επέβαλαν οι σύμμαχοι με τη νότα της 8^{ης} Ιουνίου 1916. Η συνολική δύναμη που διέθετε με τις V Μεραρχία στη Δράμα, VI Μεραρχία στις Σέρρες και VII Μεραρχία στην Καβάλα, ήταν 600 αξιωματικοί και 8.500 οπλίτες. Τα Συντάγματα και οι λοιπές μονάδες, λόγω της ελαττωμένης επάνδρωσης, υπολειπονόταν, οπότε η μαχητική τους ικανότητα ήταν μειωμένη. Όλες οι τηλεφωνικές και τηλεγραφικές επικοινωνίες του Σώματος με την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη είχαν αποκοπεί από τους Αγγλογάλλους. Η κυβέρνηση των Αθηνών επικοινωνούσε με το Σώμα Στρατού μέσω ενός σταθμού ασυρμάτου που βρισκόταν στην Καβάλα.

Προσωρινός διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού είχε αναλάβει ο διοικητής της VII Μεραρχίας συνταγματάρχης Πυροβολικού Ιωάννης Χατζόπουλος¹, διότι ο

---

¹ Ο Ιωάννης Χατζόπουλος γεννήθηκε στην Πάτρα της 14 Νοεμβρίου 1862. Συμπλήρωσε της γυμνασιακές του σπουδές στην Κωνσταντινούπολη στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Κατόπιν φοίτησε στη Σχολή Ευελπίδων στην Αθήνα, από την οποία εξήλθε ως ανθυπολοχαγός του Πυροβολικού της 11 Ιουλίου 1883. Έλαβε μέρος της πολέμους του 1885 (·), ως ανθυπολοχαγός, του 1897 ως λοχαγός, και των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-1913 ως διοικητής του Δ' Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού. Χρημάτισε ως υπασπιστής του υπουργού των Στρατιωτικών, ως Β' Επίτροπος Στρατοδικείου, ως επιτελάρχης του Γ' Σώματος Στρατού στη Θεσσαλονίκη και τελευταία ως μέραρχος της VII Μεραρχίας στην Καβάλα. Κατά την εποχή των γεγονότων, τα οποία ανάγκασαν το Δ' Σώμα Στρατού να ζητήσει την προστασία του γερμανικού κράτους (30 Αυγούστου 1916), για να μην παραδοθεί στους Βουλγάρους, αντικαθιστούσε τον διοικητή αυτού αντιστράτηγο Στέφανο Γεννάδη, ο οποίος βρισκόταν τότε στην Αθήνα για υπηρεσιακούς λόγους. Πέθανε στο Γκέρλιτς της Γερμανίας της αρχές Απριλίου του 1918 και ενταφιάστηκε στο νεκροταφείο της πόλης με επίσημες τιμές. Στην κηδεία του παρέστη και αντιπροσωπεία Γερμανών αξιωματικών. Είχε τιμηθεί με το Χρυσό Σταυρό του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος και διάφορα ξένα παράσημα..

κανονικός διοικητής αντιστράτηγος Στέφανος Γεννάδης είχε μεταβεί πριν την εισβολή για υπηρεσία στην Αθήνα, ως μέλος του Συμβουλίου προαγωγών και τοποθετήσεων αξιωματικών. Επειδή ο Χατζόπουλος εκτελούσε χρέη σωματάρχη, διοικητής της VII Μεραρχίας ανέλαβε ο συνταγματάρχης Πεζικού Άγγελος Γκιώνης.

Οι ισχυρές βουλγαρικές δυνάμεις μετά την απώθηση των μονάδων των Μεραρχιών στα σύνορα κατόρθωσαν να περιορίσουν αυτές στη Δράμα και στην Καβάλα. Η κυβέρνηση των Αθηνών, ενώ είχε αποφασίσει αρχικά να προβάλουν οι ελληνικές δυνάμεις αντίσταση, μετά άλλαξε γνώμη, όταν εκτίμησε ότι αυτές βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση έναντι του όγκου του βουλγαρικού στρατού, οπότε η σύγκρουση θα κατέληγε σε καταστροφικά αποτελέσματα για το στρατό και τον πληθυσμό. Για το λόγο αυτό διέταξε την αποφυγή της ένοπλης αντίστασης.

Συνταγματάρχης Ιωάννης Χατζόπουλος
διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού

Στο μεταξύ ο στόλος των Αγγλογάλλων απέκλεισε το λιμάνι της Καβάλας, χρησιμοποιώντας ως ορμητήριο τη Θάσο. Το απόγευμα της 27^{ης} Αυγούστου ο Βρετανός ναύαρχος αποβίβασε στην Καβάλα απόσπασμα πεζοναυτών και αξίωσε να του παραδοθεί ο ασύρματος, με τον οποίο το Σώμα Στρατού επικοινωνούσε με την Αθήνα. Ο ασύρματος παραδόθηκε και οι Άγγλοι τον κατέστρεψαν. Από τη στιγμή εκείνη έπαψε να υπάρχει οποιαδήποτε επικοινωνία με την κυβέρνηση των Αθηνών. Έτσι οι δυνάμεις της Καβάλας έμειναν αποκομμένες από την ξηρά και τη θάλασσα και με προβλήματα τροφοδοσίας.

Στις 23 Αυγούστου οι εκπροσωπώντας στη Θάσο την Εθνική Άμυνα, ταγματάρχης Πεζικού Διονύσιος Σταυριανόπουλος και υπολοχαγός Πυροβολικού Δημήτριος Βακάς, συνοδευόμενοι και από τον Άγγλο πρόξενο της Καβάλας, συναντήθηκαν κρυφά κοντά στην πόλη με το διοικητή της VI Μεραρχίας Σερρών

συνταγματάρχη Νικόλαο Χριστοδούλου και τους λοχαγούς πεζικού Παλλίδη και Γεώργιο Κονδύλη που υπηρετούσαν στη μεραρχία αυτή. Ο Χριστοδούλου, για να αποφύγει την αιχμαλωσία από τους Βουλγάρους, δέχθηκε να επιβιβάσει τις μονάδες του σε πλοία που θα αποστέλλονταν από τους Συμμάχους, με σκοπό να μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να προσχωρήσει στο συγκροτούμενο εκεί στρατό της Εθνικής Άμυνας. Έτσι, όταν η Μεραρχία έφθασε στην Καβάλα με 150 αξιωματικούς και 2.000 οπλίτες διέφυγε με συμμαχικά πλοία στη Θάσο, τη νύχτα της 29/30 Αυγούστου 1916.

Ο διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού συνταγματάρχης Ιωάννης Χατζόπουλος έστειλε τον επιτελάρχη του αντισυνταγματάρχη (ΜΧ) Γεώργιο Βαλέτα στο βρετανικό πολεμικό πλοίο που ναυλοχούσε στο λιμάνι της Καβάλας, για να ζητήσει να μεταφερθούν οι δυνάμεις του Σώματος με συμμαχικά πλοία στο Βόλο, Χαλκίδα ή Πειραιά, που ανήκαν στο κράτος των Αθηνών, αλλά το αίτημα αυτό έμεινε αναπάντητο.

Η διοίκηση του Σώματος έχοντας την ελπίδα ότι το αίτημα θα γινόταν τελικά δεκτό διέταξε τα στρατιωτικά τμήματα να συγκεντρωθούν τη νύχτα 28/29 Αυγούστου στην παραλία και να αναμένουν τα συμμαχικά πλοία για επιβίβαση, φέροντας τον οπλισμό τους, τη χλαίνη και ένα κλινοσκεπάσμα. Το βράδυ της 28^{ης} Αυγούστου και περί ώρα 21:30 ο διοικητής του Σώματος συνοδευόμενος από τον επιτελάρχη και τους αξιωματικούς του επιτελείου επιβιβάστηκε σε λέμβο με σκοπό να προσεγγίσει και επιβιασθεί στη βρετανική τορπιλοθέτιδα που ήταν αγκυροβολημένη στο λιμάνι. Τη στιγμή που ο Χατζόπουλος ανέβαινε τη σκάλα του πλοίου ο υπολοχαγός (ΠΒ) Δημήτριος Βακάς, ο οποίος βρισκόταν στο κατάστρωμα του πλοίου, μετά από συνεννόηση με τον κυβερνήτη, φώναξε στο σωματάρχη ότι δικαίωμα να επιβιαστούν έχουν μόνο όσοι δηλώσουν προσχώρηση στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας. Έκπληκτος ο Χατζόπουλος μπροστά στην αξίωση αυτή, εκφράζοντας τη λύπη και την αγανάκτησή του, επέστρεψε στην αποβάθρα και διέταξε τα τμήματα να επανέλθουν στους στρατώνες τους, αφού έκανε γνωστούς τους λόγους που τον ανάγκασαν να απαγορεύσει την επιβίβαση. Όπως φάνηκε οι σύμμαχοι ήθελαν να εκβιάσουν τους αξιωματικούς του Δ' Σώματος Στρατού να προσχωρήσουν στο κίνημα Θεσσαλονίκης, παρασύροντας μαζί τους και τους άνδρες των μονάδων. Στον εκβιασμό αυτό δυστυχώς είχαν συνεργούς και μερικούς Έλληνες αξιωματικούς που είχαν εμπλακεί με φανατισμό στην κομματική διαμάχη. Έτσι, δεν είχε απομείνει άλλη λύση στο Δ' Σώμα Στρατού, παρά ο δρόμος της αιχμαλωσίας. Μπορούμε να πούμε ότι η παράδοση του Σώματος στους Γερμανοβουλγάρους οφείλεται στην άρνηση των συμμάχων και του Βενιζέλου να διαθέσουν πλοία που θα τους μετέφεραν σε κάποιο λιμάνι του κράτους των Αθηνών.

Επειδή ο διοικητής του Δ' ΣΣ συνταγματάρχης (ΠΒ) Ιωάννης Χατζόπουλος δεν ήθελε σε καμιά περίπτωση να παραδώσει το Σώμα στους Βουλγάρους, γνωστούς για τα εγκλήματα και τις λεηλασίες που είχαν διαπράξει σε βάρος του ελληνικού στοιχείου, ούτε ήθελε να προσχωρήσει στην Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης, ήλθε σε διαπραγματεύσεις με τον ταγματάρχη του Γερμανικού Επιτελείου V. SCHWEINITZ (Φον Σβάινιτς), ο οποίος ήταν ο σύνδεσμος του Στρατάρχη Χίντεμπουργκ με τα βουλγαρικά στρατεύματα που εισήλθαν στην

Ανατολική Μακεδονία και συζήτησε το θέμα μαζί του. Ο ταγματάρχης ήλθε σε επαφή με το Βερολίνο και το Στρατάρχη Φον Χίντεμπουργκ, ο οποίος του έδωσε την έγκριση να μεριμνήσει ώστε, εφόσον το Δ' Σώμα Στρατού παραδοθεί, να μεταφερθεί με τον ατομικό οπλισμό και τα πυροβόλα του σιδηροδρομικώς στη Γερμανία και οι άνδρες του να μη θεωρηθούν αιχμάλωτοι πολέμου, αλλά «φιλοξενούμενοι» του Γερμανικού Στρατού. Οι λεπτομέρειες θα κανονίζονταν με τον Έλληνα πρέσβη στο Βερολίνο Νικόλαο Θεοτόκη.

Ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου της Γερμανίας στρατάρχης Πάουλ φον Χίντεμπουργκ

Το τηλεγράφημα του Χίντεμπουργκ που αφορά τη μεταφορά του Δ' ΣΣ στη Γερμανία έχει ως εξής²:

«Αριθ. 4620, Ταγματάρχην κύριον φον Σβάινιτζ
ΞΑΝΘΗΝ

Επί του τηλεγραφήματος υμών από 10.9 (ημερ. νέον).

Ιον) Η Ανωτάτη Γερμανική Στρατιωτική διοίκησης εγκρίνει όπως τα στρατεύματα του 4ου Ελληνικού Σώματος Στρατού, συναθροισθώσι παρά την Δράμαν, μετά των όπλων των, συμπεριλαμβανομένων και των πυροβόλων εκστρατείας, και εκείθεν να βαδίσωσι προς τον κατόπιν συνεννοήσεως της ανωτάτης Γερμανικής και Βουλγαρικής στρατιωτικής Διοικήσεως ορισθησόμενον σιδηροδρομικόν σταθμόν επιβίβάσεως, χωρίς οι Βούλγαροι να εξασκήσωσι ουδένα έλεγchon.

2ον) Η Ανωτάτη Γερμανική Στρατιωτική Διοίκησης διατάσσει ότι μέχρι συντελέσεως της αναχωρήσεως των Ελληνικών στρατευμάτων ο ταγματάρχης φον Σβάινιτζ θα παραμείνη εις την διαθεσιν της Διοικήσεως

---

² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ380/Δ/13.

του 4ου Σώματος Στρατού (Ελληνικού), και ότι πάσα διαπραγμάτευσις μετά των Βουλγάρων θα εκτελήται μόνον δι' αυτού.

3ον) Η Ανωτάτη Γερμανική Στρατιωτική Διοίκησης εξασφαλίζει ότι αι Γερμανικαί αρχαί θα συμπεριφέρονται προς τα Ελληνικά στρατεύματα ουχί ως προς αιχμαλώτους, αλλά ως προς φιλοξενούμενους και ότι πάσαι αι λεπτομέρειαι θά κανονίζονται μετά του Έλληνος πρεσβευτού εν Βερολίνω.

Γνωρίζω να εκτιμήσω εντελώς τα οδυνηρά αισθήματα της Α. Ε. του Έλληνος Διοικητού του Σώματος Στρατού, όστις είναι ηναγκασμένος να λάβη τοιαύτην σοβαράν απόφασιν χωρίς να δύναται να λάβη τας διαταγάς του Ανωτάτου Άρχοντος του Στρατού του, του Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Συμμετέχων θλίβω την χείρα αυτού συναδελφικώς.

Φον Χίντενμπουργκ».

Έπειτα από τη συμφωνία που επακολούθησε όλα τα τμήματα του Σώματος (πλην της VI Μεραρχίας Χριστοδούλου) συγκεντρώθηκαν στη Δράμα. Το Σώμα είχε υπό τις διαταγές του για αναχώρηση τα εξής Συντάγματα Πεζικού: 17,18,19,20,21,22,23 και 37. Η μεταφορά από τη Δράμα στη Γερμανία πραγματοποιήθηκε (μέσω Βουλγαρίας και Σερβίας) από τις 2 έως 14 Σεπτεμβρίου με δέκα σιδηροδρομικούς συρμούς. Με τον τελευταίο συρμό αναχώρησε και ολόκληρη η δύναμη της χωροφυλακής Ανατολικής Μακεδονίας³. Το Σώμα έφθασε στο Σιδηροδρομικό Σταθμό του Γκέρλιτς στις 15/28 Σεπτεμβρίου 1916. Από το Σιδ. Σταθμό οι στρατιώτες έχοντας στον ώμο τα ατομικά σακίδια με περιφερειακή κουβέρτα και τα τυφέκια επ' ώμου πέρασαν συντεταγμένοι μέσα από την πόλη και μετέβησαν στην άλλη άκρη, όπου βρισκόταν το Στρατόπεδο του Γκέρλιτς. Η πόλη Γκέρλιτς βρίσκεται ανατολικά της Δρέσδης, κοντά στα πολωνικά σύνορα. Υπολογίζεται ότι μεταφέρθηκαν εκεί 450 αξιωματικοί και 5.500 οπλίτες.

Τα γεγονότα αυτά εκμεταλλεύτηκαν οι βενιζελικοί, για να κατηγορήσουν τον Κωνσταντίνο, ότι η παράδοση του Σώματος έγινε κατόπιν συμπαιγνίας αυτού με τους Γερμανούς, ενώ οι βασιλόφρονες έλεγαν ότι δεν θα συνέβαιναν αυτά αν δεν αποβιβάζονταν στη Θεσσαλονίκη οι Αγγλογάλλοι.

Η μεταφορά του 5^{ου} Λόχου του 33 ΣΠ από τη Φλώρινα στο Γκέρλιτς

Στο μεταξύ οι γερμανοβουλγαρικές δυνάμεις που είχαν επιτεθεί στις 4 Αυγούστου 1916 σχεδόν σε ολόκληρο το Μακεδονικό Μέτωπο, από το Νέστο προς ανατολώς μέχρι την Κορυτσά προς δυσμάς είχαν κατορθώσει να καταλάβουν τη Φλώρινα στην οποία εγκαταστάθηκε μια γερμανική Ίλη. Μέσα στην πόλη υπήρχε ο ελληνικός 5^{ος} Λόχος του 33 ΣΠ της XII Μεραρχίας, ο οποίος έλαβε εντολή από την

---

³ Η Χωροφυλακή τότε υπαγόταν στο Υπουργείο Στρατιωτικών.

κυβέρνηση των Αθηνών να μην αντιτάξει άμυνα και να παραμείνει στη θέση του. Ο Λόχος αυτός είχε δύναμη 80 οπλιτών και 12 χωροφυλάκων και διοικητή τον υπολοχαγό Ιωάννη Στάμου. Αποστολή του Λόχου ήταν η φύλαξη των δημοσίων κτιρίων από λεηλασίες, εμπρησμούς και καταστροφές και η εκπροσώπηση γενικά της εθνικής κυριαρχίας. Έπειτα από συμφωνία των Γερμανών και της κυβέρνησης Ζαΐμη ο Λόχος παρέμεινε στη Φλώρινα χωρίς να αφοπλιστεί και με τις ίδιες υποχρεώσεις που είχε προηγουμένως με τους Γάλλους. Όταν οι Γερμανοί στις 3 Σεπτεμβρίου 1916 αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν από τη Φλώρινα ζήτησαν από το διοικητή του Λόχου να τους ακολουθήσει, προκειμένου να μεταφερθεί μαζί με το Δ΄ ΣΣ στο Γκέρλιτς, με τη διαβεβαίωση ότι θα τύχει εξαιρετικής περιποιήσεως στη Γερμανία και της εύνοιας της Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος του Κάιζερ. Ο διοικητής του Λόχου τους κατέστησε γνωστό ότι αυτό ήταν αδύνατο, γιατί η παραμονή του στη Φλώρινα οφείλεται σε διαταγή της κυβέρνησης των Αθηνών την οποία δεν μπορούσε να αγνοήσει. Τότε οι Γερμανοί αιχμαλώτισαν το Λόχο και μέσω του Μοναστηρίου – Περλεπέ τον μετέφεραν στη Νίσσα της Σερβίας, όπου τον επιβίβασαν στον 4^ο συρμό που μετέφερε το Δ΄ ΣΣ στο Γκέρλιτς της Γερμανίας.

Οι Γερμανοί υποδέχονται τους Έλληνες αιχμαλώτους (Δ΄ Σώμα Στρατού) κατά την άφιξή τους στο Σιδηροδρομικό Σταθμό του Γκέρλιτς της Γερμανίας στις 15/28 Σεπτεμβρίου 1918.

Άφιξη των οπλιτών του Δ' ΣΣ στο Σιδηροδρομικό Σταθμό του Γκέρλιτς

Η ζωή των αξιωματικών και οπλιτών του Δ' Σώματος Στρατού στο Γκέρλιτς και η επάνοδος στην Ελλάδα

Το έτος 1916 το Γκέρλιτς ήταν μία πόλη των 85.000 κατοίκων και σημαντικός σιδηροδρομικός κόμβος. Είχε μεγάλα υφαντουργεία, εργοστάσια μηχανών, κονσερβών, ειδών πορσελάνης και σιδηροδρομικών οχημάτων, υαλουργεία και ζυθοποιεία.

Τα τμήματα του Δ' Σώματος Στρατού που μεταφέρθηκαν εκεί στρατωνίστηκαν σε στρατόπεδο που βρισκόταν στις παρυφές της πόλης, αποτελούμενο από ξύλινα οικήματα και μια μικρή ορθόδοξη εκκλησία. Η ορθόδοξη κοινότητα της πόλης εξυπηρετείτο θρησκευτικά από τους ιερείς της Λειψίας. Τα γραφεία του Σώματος, των V και VII Μεραρχιών και του Φρουραρχείου εγκαταστάθηκαν στο ίδιο οίκημα μέσα στην πόλη. Οι αξιωματικοί διέμεναν σε ξενοδοχεία ή σε σπίτια ιδιωτών με ενοίκιο. Είχαν λέσχη αξιωματικών και εξέρχονταν στην πόλη ελεύθερα χωρίς περιορισμούς.

Άφιξη του Δ' Σώματος Στρατού Γκέρλιτς Γερμανίας και μετάβαση από το Σιδηροδρομικό Σταθμό στο Στρατόπεδο στην άλλη άκρη της πόλεως

Το Σώμα Στρατού υπήχθη για τα γενικής φύσεως ζητήματα (οικονομικά, αδείας κ.λπ.) στο Υπουργείο Στρατιωτικών της Πρωσίας και για τα θέματα τάξης και ασφάλειας στον στρατιωτικό διοικητή του Γκέρλιτς, ο οποίος έφερε βαθμό ανώτερο του Έλληνα σωματάρχη. Την περίοδο αυτή στρατιωτικός διοικητής του Γκέρλιτς ήταν ο αντιστράτηγος Φον Ρατς. Οι Γερμανοί επέτρεψαν να υπάρχει ξεχωριστό ελληνικό φρουραρχείο με δικές του περιπόλους. Η διατροφή γινόταν με τους ίδιους όρους που ίσχυαν για το γερμανικό στρατό.

Οι αξιωματικοί και οπλίτες τύχαιναν ιδιαίτερης μεταχείρισης, μη θεωρούμενοι αιχμάλωτοι πολέμου. Διατήρησαν τον οπλισμό τους καθ' όλη τη διάρκεια της αιχμαλωσίας και δεν τους τέθηκαν περιορισμοί εντός των ορίων της περιοχής που κυκλοφορούσαν.

Ο ελληνικός στρατός ακολουθούσε κανονικό πρόγραμμα ειρηνικής περιόδου. Στους δρόμους οι Γερμανοί στρατιώτες χαιρετούσαν τους Έλληνες αξιωματικούς, οι οποίοι ανταπέδιδαν το χαιρετισμό με πολλή ευγένεια. Οι Έλληνες στρατιώτες χαιρετούσαν τους Γερμανούς αξιωματικούς και υπαξιωματικούς.

Το Γκέρλιτς το έτος 1916

Η συμπεριφορά του γερμανικού λαού υπήρξε φιλική. Τα βράδια οι στρατιώτες είχαν έξοδο στην πόλη και οι δρόμοι ήταν γεμάτοι από αυτούς. Τα καταστήματα της πόλης πρόσθεσαν στις πινακίδες τους και ελληνικά γράμματα, για να βοηθήσουν τους στρατιώτες στα ψώνια τους.

Οι Γερμανοί είχαν ζητήσει από το Χατζόπουλο να τους διαθέσει ως εργάτες για τις ανάγκες των εργοστασίων της χώρας 1.750 οπλίτες και αυτός αναγκάστηκε να συμμορφωθεί.

Ελληνικές Εφημερίδες του Γκέρλιτς

Οι Έλληνες αξιωματικοί μόλις πήγαν στο Γκέρλιτς εξέδωσαν μια μικρή πολυγραφημένη εφημερίδα με τίτλο «Η Ελπίς του Τίβολι» [«Τίβολι» ήταν το όνομα της Λέσχης των Ελλήνων Αξιωματικών], η οποία διανεμόταν στους αξιωματικούς. Αυτή τη διαδέχθηκε στις 21 Οκτωβρίου/3 Νοεμβρίου 1916 η ημερήσια ελληνική εφημερίδα «**Νέα του Gorlitz**». Εκδότης ο Γερμανός Emil Glauber, που εξέδιδε την τοπική γερμανόφωνη εφημερίδα και αρχισυντάκτης ο Έλληνας έφεδρος αξιωματικός του Μηχανικού Διονύσιος Αγαπητός. Ήταν τετρασέλιδη και εκδιδόταν καθημερινά εκτός Κυριακής. Περιείχε κείμενα από τα πολεμικά μέτωπα, ειδήσεις από την ελληνική πολιτική σκηνή, άρθρα, αναλύσεις, χρονογραφήματα, αγγελίες και διαφημίσεις.

Τον Ιανουάριο του 1918 η έδρα της εφημερίδας μετακόμισε στο Βερολίνο και το όνομά της από «Νέα του Gorlitz» άλλαξε σε «Ελληνικά Φύλλα». Η εφημερίδα αυτή εξέδιδε κάθε δεκαπενθήμερο και παράρτημα με τίτλο «Εικονογραφημένη». Αξιόλογη ήταν επίσης η πνευματική και πολιτισμική δραστηριότητα πολλών Ελλήνων καλλιτεχνών και διανοούμενων. Εκεί πρωτοεκδόθηκαν η ποιητική συλλογή «Το τραγούδι των σκοτωμένων – Κρυφός καημός», του τότε υπολοχαγού και μετέπειτα σπουδαίου θεατρικού συγγραφέα Βασίλη Ρώτα. Ανάμεσα στους οπλίτες ήταν ο ποιητής Λέων Κουκούλας, που είχε εκδώσει την ποιητική συλλογή «Γράμματα από τη Γερμανία», ο ζωγράφος και χαράκτης Παύλος Ροδοκανάκης και ο συνεργάτης της Κυβέλης και εξάιρετος κωμικός ηθοποιός Βασίλης Αργυρόπουλος.

Ελληνική εφημερίδα που εκδιδόταν στο Γκέρλιτς

Ελληνική εφημερίδα Γκέρλιτς

Δεκαπενθήμερο Παράρτημα της εφημερίδας «Ελληνικά Φύλλα»

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η πόλη του Γκέρλιτς χωρίστηκε σε δύο τμήματα, από τα οποία το ένα ανήκει σήμερα στη Γερμανία και το άλλο στην Πολωνία. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι την πόλη διασχίζει ο ποταμός Νάισε, ο οποίος μετά την ήττα της Γερμανίας το 1945 ορίστηκε ως σύνορο μεταξύ των δύο κρατών. Από την πλευρά της Γερμανίας ονομάζεται Γκέρλιτς και από την πλευρά της Πολωνίας Ζγκορζέλετς.

Οι διώξεις των βενιζελικών αξιωματικών

Όταν απομακρύνθηκε από το θρόνο ο βασιλιάς Κωνσταντίνος (Ιούνιος 1917) και ανέλαβε τη διακυβέρνηση ολόκληρης της χώρας ο Βενιζέλος από τους 450 αξιωματικούς του Γκέρλιτς οι 36 εκδηλώθηκαν υπέρ της βενιζελικής παράταξης. Οι αξιωματικοί αυτοί (31 του Στρατού και 5 της Χωροφυλακής) συνελήφθησαν και κλείστηκαν φυλακή στο φρούριο Βερλ της Βεστφαλίας, 600 και πλέον χιλιόμετρα μακριά από το Γκέρλιτς. Οι πρώτοι 24 αναχώρησαν από το Σιδηροδρομικό Σταθμό

του Γκέρλιτς για τον τόπο εκτόπισης στις 18 Δεκεμβρίου 1917 και λίγο αργότερα οι άλλοι 12. Οι αξιωματικοί αυτοί ήταν οι εξής:

Πρώτη αναχώρηση:

1) Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Αλεξίου Νικόλαος, 2) Τχης (ΠΖ) Φλωριάς Δημοσθένης, 3) Τχης (ΠΖ) Στραβόλαιμος Μιχαήλ, 4) Τχης (ΠΖ) Παναγιωτόπουλος Ανδρέας, 5) Τχης (ΠΖ) Μυχιώτης Σταύρος, 6) Λοχαγός (ΠΖ) Βαλσαμάκης Γεώργιος, 7) Λγός (ΠΖ) Κυριακούλης Μιχαήλ, 8) Λγός (ΠΖ) Παύλου Κων/νος, 9) Λγός (ΠΖ) Δροσινός Ιωάννης, 10) Λγός (ΠΖ) Μαριώλης Ηλίας, 11) Μοίραρχος Παπαδάκης Ιωάννης, 12) Λγός (ΠΒ) Κατσαρός Γεώργιος, 13) Λγός (ΠΖ) Τρουπής Δημήτριος, 14) Υπλγός (ΠΖ) Λιλιτάκης Γεώργιος, 15) Υπλγός (ΠΖ) Λάκκας Αλέξανδρος, 16) Υπλγός (ΠΖ) Τζανουδάκης Σπυρίδων, 17) Υπλγός (ΠΖ) Αμπατζής Δημήτριος, 18) Υπλγός (ΠΖ) Ρώτας Βασίλειος, 19) Εφ. ανθλγός (ΠΖ) Μαυρίκος Ι. , 20) Εφ. ανθλγός (ΠΖ) Δημόπουλος Α., 21) Κοζίρης Μ., 22) Ανθστής (Χ) Κανδυλάκης Στυλιανός, 23) Λγός (Σ) Ζούπας Ανδρέας, 24) Λγός Διαχειριστής Πρωτονέστης Γεώργιος.

Δεύτερη αναχώρηση:

1) Ταγματάρχης (ΜΧ) Βεστάρχης Νικόλαος, 2) Λγός (ΠΖ) Παναγιωτόπουλος Μιχαήλ, 3) Λγός (ΠΖ) Τσάκας Ευάγγελος, 4) Υπλγός (ΠΖ) Μπουκογιάννης Κων/νος, 5) Υπλγός (ΠΖ) Ροδουσάκης Σταμάτης, 6) Υπλγός (ΠΖ) Σφακιωτάκης Στυλιανός, 7) Υπλγός (ΠΖ) Μιχαλάς Μιχαήλ, 8) Ανθλγός (ΠΖ) Μηλιαράς Γεώργιος, 9) Ανθλγός (ΠΖ) Κανδυλάκης Χαρίλαος, 10) Ανθυπομοίραρχος Μπασιάς Α., 11) Ανθστής (Χ) Νικολακάκης Ιωάννης, 12) Ανθστής (Χ) Σταράς Εμμανουήλ.

Μετά την παραπάνω ενέργεια το Σώμα Στρατού, για να προλάβει τυχόν αντιδράσεις εκ μέρους των βενιζελικών και για να εμπεδωθεί η πειθαρχία στο στράτευμα, ίδρυσε έκτακτο Στρατοδικείο, με πρόεδρο τον αντισυνταγματάρχη (ΠΒ) Νικόλαο Ραφαήλοβιτς και Βασιλικό Επίτροπο τον ταγματάρχη (ΠΖ) Κων/νο Ροντήρη. Οι αποφάσεις του Στρατοδικείου έβγαιναν εν ονόματι του βασιλιά Κωνσταντίνου.

Στιγμιότυπο από τη διασκέδαση στο Στρατόπεδο του Γκέρλιτς

Το Τάγμα Χωροφυλακής

Το Τάγμα της Χωροφυλακής, με διοικητή το μοίραρχο Ιωάννη Παπαδάκη, δεν ενέπνεε εμπιστοσύνη, γιατί είχε αξιωματικούς και υπαξιωματικούς που εκδηλώνονταν υπέρ του Βενιζέλου. Η ενέργεια αυτή δεν ήταν αρεστή στη διοίκηση του Σώματος. Για τον Παπαδάκη υπήρχαν πληροφορίες ότι ήταν βενιζελικός και είχε οργανωθεί με τους ομοϊδεάτες Κρήτες αξιωματικούς και χωροφύλακες. Αποφασίστηκε τη διοίκηση του Τάγματος να την αναλάβει ανώτερος αξιωματικός του στρατού με βοηθούς κατώτερους αξιωματικούς του πεζικού. Ύστερα από αυτό τη διοίκηση του Τάγματος ανέλαβε ο ταγματάρχης (ΠΖ) Στημωναράς Γεώργιος με βοηθούς τους λοχαγούς Παναγιούλια Ανδρέα και Μαυρομάτη [Ευστάθιο ή Κων/νο], υπολοχαγούς Δημερούκα Παναγιώτη, Τζικάκη Πέτρο, Στέγγο Ιωάννη, Γεωργιάδη Ανδρέα, Κοντογιώργο Κλ. και Μιχάλο Κων/νο, ανθυπολοχαγό Δούκα Λεωνίδα και μερικούς άλλους. Αργότερα διοικητής του Τάγματος ανέλαβε ο αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Τσολακόπουλος Αλέξανδρος. Οι παραμείναντες στο Τάγμα αξιωματικοί της χωροφυλακής, ήτοι ανθυπομοίραρχος Μαριόλης Ξάνθος και ανθυπασπιστές Πεπίλας Γ, Σκάλκος Παν., Γαλής Κων/νος, Λυμπέρης Κ. συνεργάστηκαν αρμονικά με τους αξιωματικούς του στρατού.

Από τους άνδρες του Τάγματος Χωροφυλακής 14 υπαξιωματικοί θεωρούνταν επικίνδυνοι και όργανα του μοίραρχου Παπαδάκη. Αυτοί ήταν: ενωμοτάρχες Αθ. Χρυσόμαλλος, Στ. Περραιός, Β. Μπελιγράτης, Σπ. Πρυναράκης, Γ. Χακριδάκης, Εμμ. Πατράκης, Κυρ. Περιμένης, Εμμ. Τερζάκης, και υπενωμοτάρχες Μιχ. Παπαμαρκάκης, Αντ. Βαρβέρης, Μιχ. Ανυφαντάκης, Νικ. Νικηφοράκης, Βασ. Σπανουδάκης και Δημ. Βράτσος. Οι υπαξιωματικοί αυτοί αποφάσισαν να εκτυπώσουν και να διανείμουν στους οπλίτες του Σώματος δελτάρια με την εικόνα του Βενιζέλου. Γνώριζαν τον κίνδυνο που διέτρεχαν, καθώς η ανακάλυψη ήταν σχεδόν βέβαιη, διότι η εκτύπωση θα γινόταν από Γερμανό φωτογράφο. Την ανεύρεση του φωτογράφου ανέθεσαν στον υπενωμοτάρχη Μιχ. Παπαμαρκάκη, ο οποίος διαθέτοντας άγνωστης προέλευσης χρηματικό ποσό κατόρθωσε να εκτυπώσει αρκετά δελτάρια του Βενιζέλου σε ένα γερμανικό φωτογραφείο. Τα δελτάρια αυτά με μεγάλη μυστικότητα διανεμήθηκαν στις μονάδες του Σώματος και στους Έλληνες στρατιώτες που εργάζονταν σε διάφορα εργοστάσια της Γερμανίας. Σε κάποιο από τα εργοστάσια αυτά αποκαλύφθηκε ένα από τα δελτάρια. Αμέσως διατάχθηκε ανάκριση αποτέλεσμα της οποίας ήταν η αποκάλυψη του Παπαμαρκάκη, ο οποίος τιμωρήθηκε με φυλάκιση 45 ημερών.

Ο κάιζερ της Γερμανίας Γουλιέλμος Β΄
(1914-1918). Ήταν αδελφός της βασίλισσας της Ελλάδας Σοφίας.

Ο θάνατος του διοικητή του Δ΄ Σώματος

Ο διοικητής του Σώματος συνταγματάρχης Ιωάννης Χατζόπουλος, πέθανε στο Γκέρλιτς στις αρχές Απριλίου 1918 και ενταφιάστηκε στο νεκροταφείο της πόλης με μεγάλες τιμές. Προπορεύονταν της νεκρικής πομπής στρατιωτική μουσική (2 διμοιρίες) και οπλίτες που κρατούσαν ευμεγέθη στεφάνια, ακολουθούσαν δύο ορθόδοξοι ιερείς και το μεγάλο σε όγκο πολυτελές φέρετρο επί κιλλίβαντος. Στη συνέχεια υπήρχε αντιπροσωπεία Γερμανών αξιωματικών και όλοι οι Έλληνες αξιωματικοί, εν σώματι με τις χλαίνες και χωρίς τα ξίφη, πλαισιωμένοι από στρατιώτες του Δ΄ ΣΣ με το όπλο υπό μάλης. Πίσω από τους αξιωματικούς ακολουθούσαν ελληνικά τμήματα με το όπλο επ' ώμου και πλήθος κόσμου. Όταν τα ένοπλα τμήματα έφθασαν στο νεκροταφείο της πόλης παρατάχθηκαν και παρουσίασαν όπλα, αποδίδοντας τιμές στο νεκρό. Τα αίτια του θανάτου του Χατζόπουλου παραμένουν ανεξιχνίαστα και μυστηριώδη. Υπάρχουν τρεις εκδοχές. Η πρώτη ότι υπέστη καρδιακή προσβολή, η δεύτερη ότι μαχαιρώθηκε από κάποιον λοχία του στρατοπέδου και η τρίτη, που είναι και η επικρατέστερη, ότι απεβίωσε από κάταγμα που του κατάφερε κάποιος στο κεφάλι του. Μετά το θάνατο του Χατζόπουλου τη διοίκηση του Δ΄ ΣΣ ανέλαβε ο συνταγματάρχης (ΠΒ) Πολυχρόνης Καρακάλος, πρώην διοικητής του Φρουρίου Καβάλας. Ο Καρακάλος, όταν μεταφέρθηκε το Σώμα στο Γκέρλιτς, ήταν τρίτος στην ιεραρχία των αξιωματικών του Σώματος με δεύτερο το διοικητή της V Μεραρχίας συνταγματάρχη (ΠΖ) Λάμπρο Συνανιώτη. Ο Συνανιώτης, όμως, όταν εξορίστηκε ο βασιλιάς, τον Ιούνιο του 1917 και τη διακυβέρνηση ολόκληρης της χώρας ανέλαβε ο Βενιζέλος εκδηλώθηκε φανερά υπέρ αυτού. Επειδή η πλειοψηφία των αξιωματικών του Σώματος ήταν με το μέρος

του βασιλιά και το περιβάλλον στο οποίο ασκούσε τα καθήκοντά του δεν ήταν φιλικό μαζί του παραιτήθηκε στις αρχές του 1918, πριν ακόμη πεθάνει ο Χατζόπουλος, πλην όμως συνέχισε να διαμένει με τη σύζυγό του σε ενοικιαζόμενη οικία μέσα στην πόλη. Κατά τη διάρκεια της διαμονής του δεν του επιτρεπόταν να έχει επαφές με τους αξιωματικούς και οπλίτες του Στρατοπέδου. Το Σώμα του είχε διαθέσει και δύο στρατιώτες για υπηρέτες του.

Σύλληψη και εκτέλεση δύο αξιωματικών του Γκέρλιτς

Δύο αξιωματικοί πεζικού του Γκέρλιτς το Φεβρουάριο του 1918 ήλθαν κρυφά με γερμανικό υποβρύχιο στον κόλπο της Κυπαρισσίας στην Πελοπόννησο και συνελήφθησαν. Αυτοί ήταν ο υπολοχαγός Ιωάννης Καλαμαράς και ο ανθυπολοχαγός Ιωάννης Χατζόπουλος. Η αποστολή τους ήταν να παραδώσουν μια κρυπτογραφημένη επιστολή στο βασιλιά Αλέξανδρο. Την επιστολή έδωσε στον Καλαμαρά ο υπασπιστής του βασιλιά Κωνσταντίνου πλοίαρχος του Β.Ν. Παπαρηγόπουλος. Κατά τη σύλληψη η επιστολή δεν βρέθηκε, διότι ο Καλαμαράς στην κατάθεσή του ισχυρίστηκε ότι μόλις συνελήφθη την μάσησε και την κατάπιε. Οι δύο συλληφθέντες παραπέμφθηκαν να δικαστούν ενώπιον του Α΄ Διαρκούς Στρατοδικείου Αθηνών στις 15 Μαρτίου 1918, με την κατηγορία της κατασκοπίας υπέρ του εχθρού. Καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν.

Υπήρχε και η πληροφορία ότι την ίδια περίοδο είχαν μεταφερθεί κρυφά από το Γκέρλιτς στην Ελλάδα και οι υπολοχαγοί **Ποτηρόπουλος Νικόλαος** και **Παπακώστας Ηλίας**, τους οποίους οι αστυνομικές αρχές δεν κατόρθωσαν να εντοπίσουν. Οι αξιωματικοί αυτοί ύστερα από την επιστροφή του Σώματος στην Ελλάδα καταδικάστηκαν από το Στρατοδικείο Αθηνών ερήμην σε θάνατο.

Η επιστροφή των αξιωματικών και οπλιτών του Δ΄ ΣΣ στην Ελλάδα

Στο Γκέρλιτς πέθαναν από διάφορες ασθένειες (κυρίως φυματίωση) και άλλες αιτίες περίπου 250 άτομα. Η επιστροφή των αξιωματικών και οπλιτών στην Ελλάδα έγινε μετά το πέρας του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (29 Οκτωβρίου/11 Νοεμβρίου 1918).

Όταν η Γερμανία αναγνώρισε την ήττα της ένας αριθμός αριστερών Γερμανών ναυτών, στρατιωτών και εργατών, οπαδών της Ρόζας Λούξεμπουργκ, συγκρότησε διάφορα συμβούλια (Σοβιέτ) [κίνημα Σπαρτακιστών] και επεδίωξε να καταλάβει την εξουσία, οπότε επικράτησε αναρχία. Το κίνημα των Σπαρτακιστών διαλύθηκε τον Ιανουάριο του 1919 με την εκτέλεση των αρχηγών του.

Σε ό,τι αφορά το Δ΄ ΣΣ οι οπλίτες αδημονούσαν να επιστρέψουν στην πατρίδα. Οι αξιωματικοί όμως ήταν διστακτικοί και δεν αποφάσιζαν για τη μεταφορά τους, διότι φοβούνταν αντίποινα από το βενιζελικό καθεστώς και περίμεναν να δοθεί αμνηστία. Πίστευαν ότι για τη χορήγηση αμνηστίας θα πίεζαν την κυβέρνηση και οι συγγενείς των οπλιτών του Σώματος. Είχε κυκλοφορήσει ευρέως η φήμη ότι οι αξιωματικοί είχαν υπογράψει πρωτόκολλο περί παραμονής του Σώματος στο

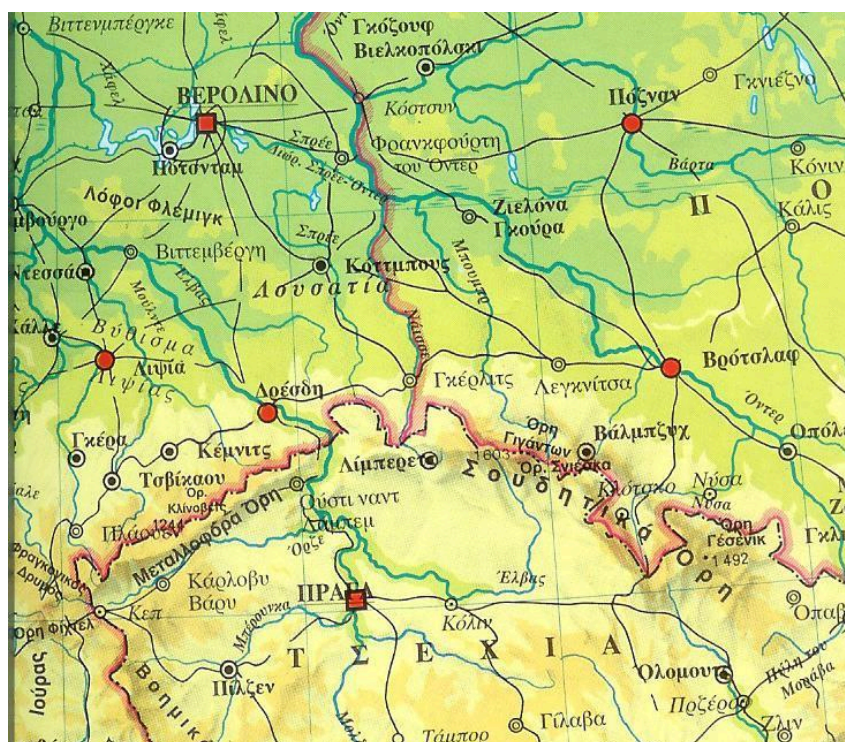
Γκέρλιτς μέχρις ότου αμνηστευθεί. Η καθυστέρηση όμως της παλιννόστησης εξαργίωσε τους στρατιώτες, οι οποίοι παρακινούμενοι και από μερικούς βενιζελικούς, κυρίως της χωροφυλακής, μιμήθηκαν την εξέγερση των Γερμανών στρατιωτών και επαναστάτησαν. Στη συνέχεια συνήλθαν, συγκρότησαν συμβούλιο αξιωματικών με επικεφαλής τον ενωμοτάρχη Χρυσόμαλλο Αθανάσιο και απαγόρευσαν την είσοδο στο Στρατόπεδο όλων των αξιωματικών. Έπειτα ζήτησαν τη βοήθεια του γερμανικού Συμβουλίου των Στρατιωτών (Σολντάτεν Ράατ) του Γκέρλιτς σχετικά με την επάνοδο στην Ελλάδα. Το Σολντάτεν Ράατ αντιμετώπισε θετικά στην αρχή το αίτημα και τους είπε να εκλέξουν έναν αξιωματικό για διοικητή, ο οποίος μαζί με άλλους 30 αξιωματικούς να αναλάβει τη διοίκηση του σώματος. Το συμβούλιο των Ελλήνων οπλιτών ήθελε να έχει για αξιωματικούς τους φυλακισμένους του φρουρίου Βερλ της Βεσπφαλίας, πλην όμως αυτοί δεν είχαν ακόμη αποφυλακιστεί και οι Γερμανοί δεν ήθελαν να τους επαναφέρουν στο Στρατόπεδο. Για την ανεύρεση διοικητή εξέλεξαν μια επιτροπή η οποία μετέβη στην οικία του βενιζελικού συνταγματάρχη Λάμπρου Συνανιώτη και τον παρακάλεσε να αναλάβει τη διοίκηση του Σώματος. Ο Συνανιώτης δέχθηκε και όταν εμφανίστηκε στο Στρατόπεδο τον υποδέχθηκαν με ενθουσιασμό και τον σήκωσαν στα χέρια. Ο Συνανιώτης τους ευχαρίστησε και τους διαβεβαίωσε ότι δεν θα επιτρέψει τους εκδιωχθέντες αξιωματικούς να επανέλθουν στο Στρατόπεδο και τους υποσχέθηκε ότι θα ενεργήσει για την ταχύτερη επάνοδο στην Ελλάδα. Για την επιστροφή του Σώματος επιχείρησε να συνεννοηθεί τηλεγραφικά με τον πρεσβευτή της Ελλάδας στη Χάγη, αλλά η προπαγάνδα του Κωνσταντίνου κράτησε τα τηλεγραφήματά του. Τότε αποφάσισε να αποστείλει κρυφά αγγελιοφόρους στην Ελβετία, για να μεταφέρουν την αλληλογραφία του. Την επικίνδυνη και εμπιστευτική αυτή αποστολή δέχθηκαν να αναλάβουν ο επιλοχίας Κατσιώτης από τη Σμύρνη και ο δεκανέας των ευζώνων Δρίβας από το Μεγάλο Χωριό Καρπενησίου. Οι δύο οπλίτες ντύθηκαν με πολιτικά και ξεκίνησαν νύχτα από το Γκέρλιτς προς τα ελβετικά σύνορα. Ύστερα από περιπλάνηση και πολλές προφυλάξεις έφθασαν στη Δρέσδη της Γερμανίας, όπου συνάντησαν τον βενιζελικό ομογενή Κ. Λαχανά, ο οποίος τους παρείχε άσυλο και χρηματική ενίσχυση, για να συνεχίσουν το ταξίδι τους. Στη συνέχεια πέρασαν τα γερμανικά σύνορα και με τη βοήθεια Γερμανών λιποτακτών έφθασαν στη Ζυρίχη και κατόπιν στη Βέρνη, πρωτεύουσα της Ελβετίας. Από εκεί κατόρθωσαν να αλληλογραφήσουν με το Συνανιώτη και να τον πληροφορήσουν ότι ο πρεσβευτής της Ελλάδας στην Ελβετία Αλεξανδρής τους υποσχέθηκε ότι θα μεριμνήσει για την παλιννόστηση των στρατιωτών.

Η επαναφορά στο Στρατόπεδο του Γκέρλιτς των αξιωματικών

Εν τω μεταξύ την περίοδο αυτή το Συμβούλιο των Γερμανών Στρατιωτών (Σολντάτεν Ράατ) στο Γκέρλιτς αντικαταστάθηκε και τα νέα πρόσωπα που το αποτέλεσαν επηρεάστηκαν από τους εκδιωχθέντας από το Στρατόπεδο αξιωματικούς, οι οποίοι το έπεισαν ότι το συμβούλιο των Ελλήνων οπλιτών δεν ήταν ίδιο με το δικό τους και ότι με τη συμπεριφορά του εξυπηρετούσε την Αντάντ και το Βενιζέλο που ήταν εχθροί της Γερμανίας. Τότε το Σολντάτεν Ράατ ζήτησε από τη διοικούσα τους

οπλίτες του Στρατοπέδου επιτροπή να αναγνωρίσουν ως διοικητή το συνταγματάρχη Καράκαλο και να δεχθούν όλους τους εκδιωχθέντας αξιωματικούς, οι οποίοι ήταν οι μόνοι ικανοί και κατάλληλοι να τους επαναφέρουν στην πατρίδα. Για την αποδοχή της πρότασης αυτής τέθηκε στους στρατιώτες ολιγόωρη προθεσμία. Το συμβούλιο όμως των οπλιτών απέρριψε την πρόταση. Ύστερα από την άρνηση αυτή οι Γερμανοί ζήτησαν να αποσταλεί μια επιτροπή από υπαξιωματικούς του Στρατοπέδου, για να συζητήσουν μαζί τους. Οι υπαξιωματικοί αυτοί μόλις μετέβησαν στο κτήριο της γερμανικής Διοίκησης του Γκέρλιτς συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν. Το πρωί της επομένης οι Γερμανοί απέκλεισαν το Στρατόπεδο στήνοντας γύρω από αυτό πολυβόλα και άφησαν νηστικούς τους στρατιώτες επί δύο ημέρες. Παράλληλα ανακοίνωσαν σε όλους ότι οι αξιωματικοί θα εισέρχονταν οπωσδήποτε στο Στρατόπεδο και όσοι δεν συμφωνούσαν μπορούσαν να εγκαταλείψουν το γερμανικό έδαφος από τα γερμανοαυστριακά σύνορα και με δική τους ευθύνη να μεταβούν στην Ελλάδα. Όταν οι αξιωματικοί εισήλθαν μερικοί στρατιώτες προσπάθησαν να τους εμποδίσουν και κακοποίησαν μερικούς από αυτούς. Τότε οι Γερμανοί άρχισαν πυρ εναντίον των στρατιωτών, σκότωσαν ένα και τραυμάτισαν σοβαρά τρεις.

Έπειτα από όσα διαδραματίστηκαν με τους Γερμανούς η πλειοψηφία των στρατιωτών αποφάσισε να εγκαταλείψει το Στρατόπεδο τις επόμενες ημέρες και κατά ομάδες να κατευθυνθεί προς τα αυστριακά σύνορα. Στο Στρατόπεδο παρέμειναν 760 οπλίτες, όλοι ασθενείς ή βοηθητικοί.

Στο κέντρο, εφραπτόμενη των γερμανοπολωνικών συνόρων και ανατολικά της Δρέσδης διακρίνεται η γερμανική πόλη Γκέρλιτς.

Εν τω μεταξύ οι υπαξιωματικοί που είχαν φυλακιστεί εξακολουθούσαν να παραμένουν στη φυλακή χωρίς να γνωρίζουν όσα είχαν συμβεί στο Στρατόπεδο. Τη

13^η ημέρα από της συλλήψεώς τους, οδηγήθηκαν ενώπιον του προέδρου του γερμανικού Συμβουλίου των στρατιωτών, ο οποίος τους δήλωσε ότι θα αποφυλακιστούν, υπό τον όρο όπως εντός 24 ωρών εγκαταλείψουν το γερμανικό έδαφος. Αφέθηκαν ελεύθεροι και μετέβησαν στο Στρατόπεδο, όπου έμαθαν από τους εναπομείναντες οπλίτες όσα διαδραματίστηκαν. Πριν εκπνεύσει η τεθείσα προθεσμία παρουσιάστηκαν ενώπιον του Συμβουλίου, το οποίο τους προώθησε με συνοδεία μέχρι τα αυστριακά σύνορα.

Ο συνταγματάρχης Συνανιώτης πληροφορήθηκε ότι πρόκειται να τον συλλάβουν και γι' αυτό έφυγε κρυφά σιδηροδρομικώς για το Βερολίνο και από εκεί συνέχισε το ταξίδι προς την Πράγα της Τσεχίας, φθάνοντας τελικά στην Αθήνα. Στις 8 Ιανουαρίου 1919 έγινε δεκτός σε ακρόαση από τον υφυπουργό Στρατιωτικών Αλέξιο Γρίβα. Ο Συνανιώτης παρότι παρίστανε το φανατικό βενιζελικό δεν έτυχε της ανάλογης βαθμολογικής υποστήριξης από την κυβέρνηση Βενιζέλου και αποστρατεύτηκε στις 8 Ιουνίου 1919.

Όσοι οπλίτες από τη Γερμανία κατευθύνθηκαν προς την Τσεχία έτυχαν θερμής φιλοξενίας από την κυβέρνηση της χώρας και μεταφέρθηκαν σιδηροδρομικώς στο λιμάνι Φιούμε (σημερινό Ριγιέκα της Κροατίας), με σκοπό να μεταφερθούν με ατμόπλοια στην πατρίδα τους. Ο μεγαλύτερος αριθμός αξιωματικών και οπλιτών μεταφέρθηκε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1919. Στις αρχές Ιανουαρίου του 1919 χίλιοι περίπου οπλίτες του Γκέρλιτς, ύστερα από πολλές ταλαιπωρίες και περιπέτειες, έφθασαν στη Βάρνα της Βουλγαρίας με σκοπό να μεταφερθούν στην πατρίδα τους με τα ευρισκόμενα εκεί ελληνικά πλοία. Οι τελευταίοι που μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα ήταν 165 ασθενείς αξιωματικοί και οπλίτες, οι οποίοι έφθασαν από το Φιούμε στον Πειραιά με το πλωτό Νοσοκομείο «Αμφιτρίτη» το Μάρτιο του 1919. Οι 88 από αυτούς είχαν προσβληθεί από φυματίωση. Όσοι έφθαναν στην Ελλάδα από τα λιμάνια Φιούμε, Βάρνα, Μπάρι ή με χερσαία μέσα μεταφοράς προωθούνταν σε ειδικό στρατόπεδο στα Χανιά της Κρήτης, μέχρις ότου αποφασιστεί η μετέπειτα τύχη τους. Από τους αναμενόμενους να έλθουν από το Γκέρλιτς 200 και πλέον αξιωματικοί και οπλίτες παρέμειναν εκουσίως στη Γερμανία.

Αποστρατείες και αποτάξεις αξιωματικών του Γκέρλιτς

Ο Βενιζέλος ήθελε να τιμωρηθούν οι αξιωματικοί του Γκέρλιτς και αρνήθηκε να τους εντάξει στον ενεργό στρατό, επειδή στο παρελθόν δεν θέλησαν να προσχωρήσουν στο δικό του κίνημα. Με το Β.Δ. της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1918 τέθηκαν σε αυτεπάγγελτη διαθεσιμότητα όλοι οι αξιωματικοί του Γκέρλιτς. Λίγο αργότερα με το Β.Δ. της 10^{ης} Φεβρουαρίου 1919 έγινε ανάκληση του διατάγματος αυτού μόνο για τους 36 αξιωματικούς που είχαν φυλακιστεί στο φρούριο Βερλ της Βεσφαλίας, οι οποίοι επανήλθαν στην ενέργεια. Ο στρατηγός και ακαδημαϊκός Αλέξανδρος Μαζαράκης [Αρχηγός ΓΕΣ το 1924, 1926-1927 και 1929-1931], ο οποίος ήταν από τους πρώτους που είχαν προσχωρήσει στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας Θεσσαλονίκης, αναφέρει ότι, όταν ήταν διοικητής της Μεραρχίας Σμύρνης το 1919, έστειλε στο Βενιζέλο μία επιστολή στην οποία του έγραφε, ότι όλες αυτές οι διώξεις των αξιωματικών του Γκέρλιτς ήσαν άσκοπες, άδικες και αντιπολιτευτικές και του

πρότεινε να αξιοποιήσει τους αξιωματικούς αυτούς και να τους στείλει στο μέτωπο της Μικράς Ασίας. Επίσης του έγραφε ότι ο ίδιος ευχαρίστως θα δεχόταν στη Μεραρχία του αριθμό της κατηγορίας αυτής, διότι ήταν βέβαιος ότι θα εκτελούσαν, όπως και οι άλλοι, το καθήκον τους. Ο Βενιζέλος όμως ήταν κατηγορηματικά αντίθετος και δεν του απάντησε. Και όχι μόνο αυτό, αλλά μετά μερικούς μήνες δέχτηκε παρατήρηση του Υπουργείου Στρατιωτικών, διότι είχε προβιβάσει μερικούς οπλίτες που είχαν τα νόμιμα προσόντα και οι οποίοι στο παρελθόν είχαν μεταφερθεί στο Γκέρλιτς. «Ως εκεί έφθανε η εμπάθεια», αναφέρει χαρακτηριστικά ο Στρατηγός Αλ. Μαζαράκης, ενώ παράλληλα επικρίνει τη συμπεριφορά των στρατιωτικών εκείνων που περιστοιχίζαν το Βενιζέλο, επικεφαλής των οποίων ήταν ο Θεόδωρος Πάγκαλος και ο Αλέξανδρος Οθωνάιος, οι οποίοι ήσαν αμείλικτοι διώκτες των αξιωματικών που δεν ανήκαν στην Εθνική Άμυνα, με απώτερο σκοπό να ανέλθουν αυτοί στα ανώτερα αξιώματα. Και στη συνέχεια ο Μαζαράκης αναφέρει: «Εισ την λύσαν αυτήν της ανόδου πρέπει να αποδοθή μέγα μέρος της κακοδαιμονίας του στρατού και αυτού του κράτους καθ' όλην την μέχρι του 1932 περίοδον (καθ' ην γράφω), τα κινήματα, οι Σύνδεσμοι, τα πρωτόκολλα, τα δήθεν χάριν της δόλιας Πατρίδος πράγματι δε από νοσηράς φιλοδοξίας προελθόντα».

Στους συγκεντρωθέντες στην Κρήτη οπλίτες του Γκέρλιτς χορηγήθηκε στα μέσα Μαρτίου του 1919 μηνιαία άδεια για τις εστίες τους, ενώ για τους 400 περίπου αξιωματικούς προβλεπόταν να ληφθούν πειθαρχικά και ποινικά μέτρα, με την κατηγορία ότι στο παρελθόν είχαν υποστηρίξει το βασιλιά. Και σαν πρώτο μέτρο ήταν η μεταφορά τους στις 3 Ιουνίου 1919 στο απομονωμένο ξερονήσι του Αγίου Γεωργίου Κερατσινίου, στο οποίο λειτουργούσε Λοιμοκαθαστήριο και αργότερα Ψυχιατρείο. Το νησάκι αυτό βρίσκεται ανάμεσα στο Πέραμα και τη Σαλαμίνα. Οι κάτοικοι της Σαλαμίνας το αποκαλούσαν «Τρελάδικο». Οι αξιωματικοί αυτοί, θεωρούμενοι κρατούμενοι, διέμεναν σε σκηνές και ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες. Κοιμόταν κατά γης και ήταν αναγκασμένοι να τρώνε το φαγητό τους στα γόνατα, διότι δεν τους είχε χορηγηθεί ούτε μια καρέκλα ή ένα τραπέζι. Φρούραρχος του στρατοπέδου ήταν ο λοχαγός (ΠΒ) Ζορμπάς. Ο στρατιωτικός δικαστικός σύμβουλος του Α' Διαρκούς Στρατοδικείου Αθηνών Βασιλικόπουλος διατάχθηκε να ενεργήσει τακτικές ανακρίσεις για τους κρατούμενους αξιωματικούς και να υποβάλει μέχρι 15 Αυγούστου 1919 το σχετικό πόρισμα στο αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου των Στρατιωτικών για τα περαιτέρω. Παράλληλα αποφασίστηκε για τους αξιωματικούς που θα κρίνονταν ένοχοι να γίνει η μεταφορά και η διανομή τους στις φυλακές Αβέρωφ, Παραπηγμάτων (εκεί που είναι σήμερα το Νοσοκομείο ΝΙΜΤΣ), Συγγρού και Αίγινας.

Όταν περατώθηκαν οι ανακρίσεις εκδόθηκε το Β. Διάταγμα της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1919 με το οποίο 45 αξιωματικοί αποστρατεύτηκαν και 272 αποτάχθηκαν. Άλλοι 37 που θεωρήθηκαν ένοχοι με βαρύτερες κατηγορίες μεταφέρθηκαν στις φυλακές Αβέρωφ ως υπόδικοι, για να δικαστούν. Σε 58 που δεν αποδόθηκαν κατηγορίες επανήλθαν στο στράτευμα. Στις 22 Σεπτεμβρίου όσοι είχαν τεθεί σε απόταξη αφέθηκαν ελεύθεροι και έλαβαν φύλλα πορείας για τον τόπο διαμονής τους. Εκεί θα βρίσκονταν υπό αστυνομική επιτήρηση.

Τα ονόματα των αξιωματικών που κλείστηκαν στις φυλακές Αβέρωφ φαίνονται στον παρακάτω πίνακα: (λείπει ένα όνομα).

A/A	Βαθμός	Όπλο -Σώμα	Ονοματεπώνυμο	Παρατηρήσεις
1	Σχης	ΠΒ	Καράκαλος Πολυχρόνης	Δκτής Δ' ΣΣ μετά το θάνατο του Χατζόπουλου. Καταδικάστηκε σε θάνατο.
2	Ανχης	ΠΖ	Κεφαλλονίτης Κωνσταντίνος	Δκτής Συντάγματος και Φρούραρχος στο Γκέρλιτς
3	Σχης	ΠΖ	Καλογεράς Αριστείδης	Διετέλεσε Φρούραρχος
4	Ανχης	ΠΖ	Τσολακόπουλος Αλέξανδρος	Δκτής Τάγματος Χωροφυλακής μετά τον Στημωναρά.
5	Σχης	ΠΖ	Γκιώνης Άγγελος	Δκτής VII Μεραρχίας
6	Ανχης	ΠΖ	Δουμπιώτης Νικόλαος	Δκτής Συντάγματος
7	Ανχης	ΠΒ	Ραφαήλοβιτς Νικόλαος	Πρόεδρος Στρατοδικείου Γκέρλιτς
8	Ανχης	ΜΧ	Βαλέτας Γεώργιος	Επιτελάρχης Δ' ΣΣ. Καταδικάστηκε σε θάνατο.
9	Ανχης	ΜΧ	Σκούφος Γεώργιος	
10	Τχης	ΠΖ	Γεωργίου Κωνσταντίνος.	
11	Τχης	ΠΖ	Χρήστου Αθανάσιος	Διετέλεσε Φρούραρχος. Αποτάχθηκε
12	Τχης	ΠΖ	Ζωρογιαννίδης Κωνσταντίνος	
13	Τχης	ΠΖ	Παναγάκης Γεώργιος	
14	Τχης	ΠΖ	Καποδίστριας Κωνσταντίνος	
15	Τχης	ΠΖ	Κουμουνδούρος Ανδρέας	
16	Τχης	ΠΖ	Γκίνος Γρηγόριος	
17	Τχης	ΠΖ	Ζαχαριάδης Θεόδωρος	
18	Τχης	ΠΖ	Ροντήρης Κωνσταντίνος	Βασ. Επίτροπος Στρατοδικείου Γκέρλιτς
19	Τχης	ΠΖ	Παπανικολάου Χρήστος	
20	Τχης	ΠΖ	Στημωναράς Γεώργιος	Δκτής Τάγματος χωροφυλακής
21	Τχης	ΠΖ	Βασιλακόπουλος Ιωάννης	Αποτάχθηκε
22	Τχης	ΠΒ	Κωστάκης Ιωάννης	
23	Τχης	ΠΒ	Βλάσσης Περικλής	
24	Επρχος	ΙΠΠ	Λάμπρου Ευστάθιος	Επίλαρχος
25	Τχης	Μεταγωγικού	Μαυροειδής Αλέξανδρος.	
26	Τχης	Επιμελητείας	Πατριαρχέας Δημήτριος	
27	Τχης	Επιμελητείας	Μελετόπουλος Χρήστος	
28	Τχης	Διαχειρίσεως	Μπαρμπερόπουλος Νικόλαος	
29	Τχης	Φαρμακοποιός	Γκούστης Δημ.	Επιφαρμακοποιός
30	Λγός	ΠΖ	Βουγιούκας Παναγιώτης	Αποτάχθηκε
31	Λγός	ΠΖ	Αναγνωσταράς Κωνσταντίνος	Αποτάχθηκε

32	Λγός	ΠΖ	Τριμέρης Διονύσιος	Αποτάχθηκε
33	Λγός	ΠΒ	Πουρνάρας Αθανάσιος	
34	Λγός	ΠΒ	Μπάκος Γεώργιος	
35	Υπλγός	ΜΧ	Αργυρόπουλος Γεώργιος	
36	Εφ. Ανθλγός	ΜΧ	Αγαπητός Διονύσιος	Αρχισυντάκτης εφημερίδας του Γκέρλιτς. Καταδικάστηκε σε θάνατο.
37	(:)		(:)	

Τελικά από τους έγκλειστους στις φυλακές Αβέρωφ οι 32 αφέθηκαν ελεύθεροι, γιατί δεν προέκυψαν εις βάρος τους ποινικά αδικήματα. Οι πέντε που παρέμειναν ήταν ο Τχης (ΠΒ) Βλάσσης Περικλής, ο Τχης (ΠΖ) Χρήστου Αθανάσιος, ο Σχης (ΠΒ) Καρακάλος Πολυχρόνης, ο Ανχης (ΜΧ) Βαλέτας Γεώργιος και ο έφεδρος ανθυπολοχαγός (ΜΧ) Αγαπητός Διονύσιος. Αυτοί παραπέμφθηκαν να δικαστούν στο Α΄ Στρατοδικείο Αθηνών. Πρόεδρος του Στρατοδικείου ήταν ο Φατσέας Στέφανος και Βασ. Επίτροπος ο Βασιλικόπουλος. Η δίκη άρχισε στις 9 Μαΐου 1920 και περατώθηκε στις 30 Ιουνίου του ίδιου έτους. Οι δύο πρώτοι αθώωθηκαν και οι άλλοι τρεις καταδικάστηκαν σε θάνατο. Επίσης καταδικάστηκαν ερήμην σε θάνατο και πέντε φυγόδικοι, οι Τχης (ΠΖ) Γκορτζάς Γεώργιος (υπασπιστής του Σώματος), Λγός (ΠΒ) Παπαντωνόπουλος Αθανάσιος, Υπλγός (ΠΖ) Παπακώστας Ηλίας, Υπλγός (ΠΖ) Ποτηρόπουλος και Υπλγός (ΠΖ) Μαγειρίας Αλέξανδρος. Οι οκτώ καταδικασθέντες σε θάνατο αξιωματικοί, λόγω της φυγοδικίας των πέντε και των επικείμενων εκλογών δεν εκτελέστηκαν.

Εκτός από τους μόνιμους αξιωματικούς με το Β. Διάταγμα της 4^{ης} Νοεμβρίου 1919 διαγράφηκαν από το στέλεχος της εφεδρείας και μεταφέρθηκαν στην τάξη του στρατιώτη και 22 έφεδροι ανθυπολοχαγοί και ανθυπασπιστές.

Όλοι οι παραπάνω αξιωματικοί που διώχθηκαν από το βενιζελικό καθεστώς αποκαταστάθηκαν αμέσως μετά την αναπάντεχη ήττα που υπέστη το Κόμμα των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920. Ο Βενιζέλος δεν εξελέγη ούτε βουλευτής (Αττικοβοιωτίας) και αναχώρησε για το εξωτερικό (Παρίσι). Στις εκλογές αυτές νικητής αναδείχτηκε ο φιλοβασιλικός συνασπισμός και πρωθυπουργός ανέλαβε ο Δημήτριος Ράλλης. Έπειτα από τη βαθμολογική αποκατάστασή τους οι αξιωματικοί αυτοί επανήλθαν στην ενέργεια και οι περισσότεροι μετέβησαν στο μέτωπο της Μικράς Ασίας.